

HALMÁGYI MIKLÓS^{ID}

Járt-e Gyulán Dózsa György? Keresztes lázadók Békés megyében*

Did George Dózsa visit Gyula? The crusader-rebels in Békés County. This study compares the chapter of the rebellion of 1514 written by George of Sylvania around the middle of the 16th century with documents written shortly after the uprising. Taking these sources into account, it is likely that the rebels really did march on the road described by George of Sylvania, i. e. through Békés County. However, it is doubtful whether the leader of the rebels – George Dózsa – visited Gyula. It is possible that he only sent a troop against the town. The study gives an overview of a bondmen family that lived around 1514.

Keywords: Crusader-rebellion in 1514, history of Gyula, Békés County, bondmen family, the ability of bondmen to migrate

Gyula vára a szélesebb közvélemény előtt elsősorban azért nevezetes, mert 1566-ban 63 napig dacolt az oszmán haderővel szemben.¹ A helységet és várát azonban az 1514. évi keresztes lázadással kapcsolatban is említik a források. 1972-ben emléktáblát állítottak a városban, mely szerint Dózsa György 1514. május 24-én Gyulára érkezett. Mi igaz ebből? Járt-e Gyulán az 1514. évi lázadás vezére? Milyen irányban vonultak a lázadó keresztesek? Miként osztotta meg csapatait a vezér? Mit tudunk a térségben lakó parasztok életéről? Tanulmányomban ezekre a kérdésekre keresek választ, a narratív forrásokat okleveles adatokkal összevetve.

Szerémi György emlékei: Pesttől Békésig

A keresztes had vonulásának történetét jórészt Szerémi György műve alapján szoktuk magunk elé képzelni. A Szerémségből származó pap könyv terjedelmű munkát írt „Magyarország romlásáról” a 16. század közepén. A szerző kortársa volt az 1514. évi eseményeknek.

---

^{ID} Levéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Békés Vármegyei Levéltára, Békési Fióklevegtár (halmagy.miklos@mnl.gov.hu). ORCID: 0009-0000-7107-3096

* A cikk 2024-ben Békéscsabán a Békés Megyei Könyvtár és az MNL Békés Vármegyei Levéltárának konferenciáján tartott előadásom, valamint Gyulán a Múzeumi Szabadegyetem programsorában tartott előadásom alapján készült. A „keresztes lázadók” megjelölést C. Tóth Norbert meglátását követve használom, figyelembe véve C. Tóth – Neumann kötetcímének, valamint C. Tóth 2020-ban a Kós Károly Akadémián és 2024 júniusában Békéscsabán tartott előadásának tanulságát.

¹ Duskovits-Draskovits 2000, 126–137.

Fiatalkora egy részét Gyulán töltötte. Könyve bevezetőjéből is látszik, hogy zavaros gondolkodású volt, ezért elbeszéléseit fokozott óvatossággal kell kezelnünk.²

Szerémi György a keresztesek vezérét Székely György néven (*Georgius Siculus; Zekel*) említi, hasonlóan más kortárs forrásokhoz. Olyan források is léteznek azonban, melyek Dózsa néven ismerik a lázadó vezért. Szerémi szerint Székely Györgyöt már Budán kinevezték a keresztes had élére. Kortárs források alapján azt mondhatjuk: Pestről indulván még egy bizonyos Melchior vezette a kereszteseket.³

Szerémi szerint a keresztesek Pestről a Körösök vidékére vonultak. Eljutottak Tiszavasványa (Tizawarsan) Nagytúrban Székely György megölt egy adószedőt. Ezután Heghe nevű helységhez értek. Heghe Gyomától keletre helyezhető. Ezt követően jutottak Békésre az elbeszélés szerint. A kereszteseket itt érte utol Bakócz Tamás érsek utasítása, melyben megtiltotta a további toborzást. Székely György ekkor dühösen kifakadt: elhatározta, hogy megbünteti az urakat.⁴

A korábbi szakirodalom rámutatott arra, hogy Bakócz Tamás fennmaradt oklevelei lényegében igazolják Szerémi állításait: Bakócz 1514. május 15-én Esztergomban kelt oklevelében visszaélésekre hivatkozva betiltotta a toborzást. Hozzá kell tennünk, az érsek *saját megbízottjai számára* nyitva hagyta a lehetőséget arra, hogy toborozzanak.⁵ Néhány nappal később, május 24-én Budán kelt levelében már a teljes hadjáratot lefújta Bakócz érsek.⁶ Ez az okleveles adat szintén összhangban van Szerémi elbeszélésével.⁷

Az eseményeket a következőképpen képzelhetjük el: Pestről Mezőtúrig Melchior vezette a kereszteseket. Ők ott gyilkosságba estek. Melchiort elkergették vagy megölték. Ezután állhatott az élükre Székely Dózsa György. Tovább vonulván Békés felé, eljutott hozzájuk Bakócz érsek parancsa. Ezután fordult Dózsa György a nemesség ellen. Számításba véve, hogy a követnek mennyi időbe telhetett Esztergomból Békésre jutni, feltételezhetjük, hogy 1514. május 18-án jutott el Békésre a hír a toborzás tiltásáról, és ekkor válhattak lázadóvá a keresztesek Békésen.⁸

Istvánffy Miklós változata

A 16. század végének jeles történetírója, Istvánffy Miklós bizonyos pontokon eltér Szerémi elbeszélésétől. Nála a lázadók Pestről Szeged felé vették az irányt, majd elkerülték Szegedet, és Csanádra mentek. Csanádról vonultak Temesvár felé.⁹ A tisztább látás kedvéért érdemes néhány közel kortárs oklevelet is elővennünk, melyek a keresztes had vonulási irányát megvilágíthatják.

² Wenzel 1857; Veszprémy 2011, 169–170.; Székely 1961, 9., 17.; Szerémi 1961, 27.

³ C. Tóth 2015, 84–88.

⁴ Szerémi 1857, 57–60.; Szerémi 1961, 62–64.; Karácsonyi 1896 II., 90.; Barta – Fekete 1973, 72. A Nagytúr környékén csatlakozott Ványai Ambrus plébánosról lásd Györffy 1975, 71–73.

⁵ Barta – Fekete szerint „betiltotta”: 1973, 71., 73. „ne ipsi... preter dictos nostros commissarios huius modi proclamaciones sive cruces distribuere ... quovis modo audeant”, Fekete Nagy 1979, 72–75. Köszönet C. Tóth Norbertnek a témában való egyeztetésért!

⁶ Fekete Nagy 1979, 77–79.

⁷ Szerémi 1961, 65.

⁸ Barta – Fekete 1973, 75–76., 80.; C. Tóth 2015, 84–88.

⁹ Istvánffy 2001, 133., 137., 138.; C. Tóth hoz érveket a Szeged felé vonulás lehetősége mellett, de a Békés felé vonulást fogadja el. C. Tóth 2015, 86–87.

Adatok a mai Csongrád-Csanád megyéből

Szerémi szerint Dózsa kivégzése után a fejét Szegedre küldték, „mert ezek csatlakoztak hozzá. A szegediek ereklyének tekintették a fejét.”¹⁰ Más forrást nem ismerek, mely kifejezetten utalna a lázadók szegedi jelenlétére. 1515. november 26-án Csongrád megye hatósága levelet írt Csanád megyének. Kártérítést kértek, amiért a világiak viszálya idején – *in transacta dissensione laicali* – kárt okoztak Dóczy János Donát nevű birtokának, mely Csanád megyében volt.¹¹ A Szentés közelében levő Donát nem sokkal van délebbre a keresztes had Szerémi által vázolható vonulási irányától.

A keresztesek békési vonulása és az oklevelek

II. Lajos király 1518-ban kelt oklevelében a Békés megyei Szentandrásra való jobbágyokról ír, akik Gethye-i János nevű nemesnek kárt okoztak a lázadás idején. A király parancsa szerint ezért kártérítést kell fizetniük. Békésszentandrás közel esik ahhoz az útvonalhoz, melyen Szerémi György szerint vonultak a lázadók.¹²

Egy 1515-ben kelt oklevél szerint Varsányi Gergely és Nagy Demeter kamuti nemesek is csatlakoztak a lázadókhöz. Kamut Békéstől nyugatra estik, vagyis igazodik ahhoz az útvonalhoz, melyen Szerémi György szerint a lázadók haladtak.¹³

A keresztes lázadók Gyulán

Szerémi György szerint a lázadók Békésről Gyulára vonultak. Az okleveles források igazolják a keresztes lázadók gyulai jelenlétét.¹⁴ Egy 1518-ban kelt oklevél szerint Ispán Gál gyulai várnagy jutalmat kapott, amiért vére ontásával – *cum effusione sanguinis sui* – helyt állt a lázadókkal szemben. György „brandenburgi örgróf”, Gyula földesura azzal jutalmazta Ispán Gál helytállását, hogy lemondott a javára Meggyeshez fűződő saját jogairól. Azt ugyan nem írja az oklevél, hogy hol került sor a harcra, de feltételezhető, hogy Gyula környékén.¹⁵

A gyulai harcokról egy nemzedékkel később is megemlékezett egy levél. 1552 márciusában Ispán Gál fia, Gál András levelet írt Győr örgróf fiának, Albertnek. A levélíró apja érdemére emlékezteti Albert örgróft: a levél szerint a keresztes lázadók *nyolc hónapig* ostromolták a gyulai várat, a levélíró apja – Ispán Gál – pedig vére ontásával megfutamította a támadókat.¹⁶ A nyolc hónap minden bizonnyal túlzás, hisz a teljes lázadás májustól

¹⁰ Szerémi 1857, 68.; Szerémi 1961, 68–69.

¹¹ DL 22 732; Fekete Nagy 1979, 375.

¹² Vas Megyei Levéltár 958 (U 606), másolata: DF 262 417. II. Lajos 1518. május 17-én kelt oklevele. A károkozók Pakosi Paxi János, Kechkemethi Pathocy Imre, Bethlenewsi Bethlen János jobbágysai voltak. Kóta 1997, 213. (Nr. 651.). Lásd Kenéz ford. Ennek a forrásnak érdekessége, hogy a vassári káptalan levéltárában maradt fenn, most Vas megye levéltára őrzi. Fekete Nagy 1979. évi *Monumenta Rusticorum*ában nem adták ki.

¹³ DL 22 699, 1515. június 15. Hogy mégsem végezték ki őket, arról lásd Karácsonyi János érvét: Karácsonyi 1896 I., 73.; Karácsonyi 1896 II., 190.; Blazovich 1983, 37., 38.

¹⁴ Szerémi 1857, 61.

¹⁵ DL 71 216, 1518. június 24. Az oklevelet a fehérvári keresztesek állították ki. Karácsonyi 1896 I., 72.; Márki 1913, 212–213.; Ispán Gálról lásd Blazovich 1983, 35–40.; Németh 2025.

¹⁶ „...recordari dignaretur de servitiis parentis mei iam defuncti... arcem Gywlam oppugnarent conspiratores crucem gerentes, in Anno Domini Salvatoris Millesimo quingentesimo decimoquarto

júliusig, kb. három hónapig tartott. A levél mégis tanúsítja, hogy a keresztesek támadták a gyulai várat, és a fenyegetettség érzése viszonylag hosszú ideig tarthatott.

Szerémi György szerint Székely György alvezére, Balog István Gyuláról vonult Apátfalvára. Ott a Maros folyón átkelő Bátori István legyőzte a keresztesek csapatát. Szerémi leírása szerint a győztes Bátori Nagylakra vonult, és ott az urak mulatozásba fogtak. Az elbeszélő szerint ezután Székely György a keresztes fősereggel rajta ütött a mulatozó urakon. Bátorinak sikerült elmenekülnie, Csáki Miklós csanádi püspököt és Ravazdi Pétert azonban elfogták, és kivégezték a lázadók.¹⁷

Mikor vívták a nagylaki csatát? Fontos, hogy meg tudjuk határozni, hisz ennek segítségével göngyölíthető fel a lázadás időrendje. Budán a csata után néhány nappal kelt egy cseh nyelvű levél, az Úr mennybemenetele utáni szerdán. Urunk mennybemenetele 1514-ben május 25-re esett, azt követő szerda május 31. A levél hírt ad a csatáról, valamint a csanádi püspök és Ravazdi Péter kivégzéséről. A levél szerdai napra (*feria IIII*) teszi a csatát, ami alatt nyilván a levél kelte előtti szerda értendő, vagyis május 24-e.¹⁸ Amennyiben Dózsa György május 24-re virradóra aratta nagylaki győzelmét, ezen a napon nem járhatott Gyulán.¹⁹

Felmerül a kérdés: Bátori és vezértársai valóban ennyire figyelmetlenek voltak-e? C. Tóth Norbert a következőképpen rekonstruálja az eseményeket: Balog István nem Gyuláról, hanem Békésről indulhatott Apátfalva irányába. Dózsa a fősereggel ugyancsak Békésről indulhatott el, talán Szeged felé. Amikor azonban értesült alvezére apátfalvi vereségéről, délkelet felé kanyarodott. Bátori – a túlerő elől menekülve – behúzódott a Jaksics család nagylaki kastélyába. Dózsa hadai megostromolták a kastélyt. Bátorinak sikerült elmenekülnie, Csáki püspök és Ravazdi Péter azonban fogságba estek.²⁰ Amennyiben ez az értelmezés helyes, akkor Dózsa május 24. környékén egyáltalán nem járt Gyulán. Békés jelentősége azonban megnő, hiszen innen indult el a lázadóvá vált sereg dél felé. Gyula környékén járniuk kellett a kereszteseknek, ugyanis ezt oklevél igazolja. Kétséges azonban, hogy maga Dózsa járt-e Gyulán.

A ceglédi kiáltvány, Békés és a seregmegosztások

A csapatmozgásokról és Békés jelentőségéről többet megtudhatunk, ha megvizsgáljuk a ceglédi kiáltvány keletkezésének kérdését. Bártfán, a mai Szlovákia területén maradt fenn az a kézirat, melyet „ceglédi kiáltványnak” nevezhetünk. Székely György (*Georgius Zekel*) szólal meg benne, a „keresztesek áldott népének vezére”. Mivel az urak a keresztesek ellen

---

per octo integros menses, quam ipse post Deum Altissimum cum effusioe sui sanguinis ac industria et iacture rerum omnium suarum servavit hostesque fugavit”, Veress 1938, 176–177.; Karácsonyi 1896 I., 72.

¹⁷ Szerémi 1857, 61–63.; Szerémi 1961, 55–66. Barta szerint a kivégzésre azután került sor, hogy Dózsa hírére vette a hadjárat betiltásának. Barta 1973, 85–88.

¹⁸ Fekete Nagy 1979, 93–94. Köszönöm Martin Wihoda professzornak a cseh nyelvű levél összefoglalását. Barta – Fekete 1973, 73., 85., 87., 312. Barta a 87. oldalon csütörtökre teszi május 24-ét, a *feria IIII* azonban szerda, 1514. május 24-e szerdai nap.

¹⁹ Márki Sándor nagyszabású könyve szerint Dózsa „Békésről május 24-én azzal a szándékkal ment Gyula alá, hogy annak a várat” elfoglalja. Márki 1913, 210. Ezen szakirodalom alapján készülhetett Dózsa György gyulai emléktáblája.

²⁰ Barta – Fekete 1973, 83–85.; C. Tóth 2015, 97–100.

fordultak, ezért a kiáltvány felszólít a keresztes sereghez való csatlakozásra. Aki nem teszi, azt felakasztják, és lerombolják a házát. A kiáltványt Ceglédről címezték, a keltezés napját azonban nem tünteti föl az irat.²¹

Lakatos Bálint a franciaországi Lille levéltárában rábukkant a ceglédi kiáltvány további változatára. Szinte szó szerint megegyezik a bártfaival, de rámutathatunk bizonyos különbségekre. Itt már szerepel a pontos keltezés: „*Datum in Czegledh, in die Assensionis, anno 1514. Michal magister belliductor*”, Cegléden, 1514-ben, az Úr mennybemenetele napján kelt a kiáltvány, vagyis 1514. május 25-én. Mihály seregparancsnok neve szerepel a kiáltvány végén, az elején azonban Székely György szólal meg. Tehát Mihály parancsnok adta ki a kiáltványt Székely György nevében.²²

Gondolhatnánk, hogy Dózsa György akkor adta ki a ceglédi kiáltványt, amikor Pestről indulva áthaladt az Alföldön. A fentiekből azonban az következik, hogy csak Bakócz május 15-én kelt levelének kézhezvétele után, Békésen vált lázadóvá. Vagyis amikor Cegléden átvonult, még nem volt lázadó! Szűcs Jenő mutatta ki, hogy a ceglédi kiáltvány szövege hasonlít Bakócz május 15-én kelt bullájának szóhasználatához, különbözik azonban Bakócz május 24-én kelt levelének stílusától.²³ Szűcs stíluselemzésen nyugvó megállapítását remekül igazolja a Lille-ben előkerült levél: a május 25-én kelt ceglédi kiáltvány valóban a május 15-én kelt Bakócz-féle levél után íródott, de a május 24-én kelt Bakócz-levél ismeretét még nem kell mutatnia. Ha május 18. környékén Békésről indult vissza Pest irányába egy seregrész, akkor érhető, hogy május 25-én már Cegléden jártak.²⁴

Hogy a keresztes lázadók egyik seregrésze visszakanyarodott a Dél-Alföldről Pest felé, azt forrás is igazolja. 1514. június 16-án Szentlőrincen kelt egy levél, mely szerint a parasztok két tábora átkelt a Tiszán. Az egyik Várkony mellett a Tiszánál, a másik Heves mezőváros mellett ütött tábort.²⁵ Kérdés, honnan indulhattak és mikor?

Egy olasz nyelvű forrás is hírt ad a lázadó sereg megoszlásáról és egy egység visszafordulásáról. Daniele Barbaro Velence történetéről írt könyvet. A keresztes lázadásról szólóan bizonyára a magyarországi velencei követtől szerezte értesüléseit. Ő is megemlékezik a nagylaki harcról és a csanádi püspök haláláról. Ezután említi a sereg megosztását. Elbeszélése szerint György két részre osztotta seregét. Az egyikkel maga vonult Temesvár felé, a másikat a fivérére bízta, hogy a Tisza folyó felé vonuljon.²⁶ Ha a nagylaki csatát május 24-én vívták, a május 25-én Cegléden kiáltványt keltező csapat nem indulhatott Nagylakról.

²¹ Štátny archív v Poprade Pobočka Bardejov 4443.; DF 217 355; Barta – Fekete 1973, 273. A „Keresztesek áldott népe” Barta Gábor 1977-ben megjelent könyvének címe.

²² Lille, ADN B 18 865., nr. 31 409. Lakatos 2016, 277–302.

²³ Szűcs 1984, 601–667. Korábban megjelent: Szűcs 1972, 12–39.; Barta – Fekete 1973, 274., 278–279.

²⁴ Barta szerint napi 20 km-t tehetett meg a sereg. Barta 1973, 72.

²⁵ „... duo castra rusticana... Ticiam trayecissent, unumque prope Warkon penes Ticiam et alterum iuxta oppidum Hewes metatum et locatum exitisset...” Archív mesta Košice • Supplementum H. (Halaganum): Oklevelek és iratok (U 726); DF 271 603. Barta szerint a Maros vidékéről visszakanyarodó seregrész kelt át a Tiszán, és út közben ők ostromolták Gyulát. Barta – Fekete 1973, 98.

²⁶ „castello di Lach... l’infelice vescovo di Cenedino...” „Divise poi Giorgio le sue genti in due parti; con una delle quali tolse il cammino di Temisvar; con l’altra un fratello di lui, passato il fiume Tibisco. venne con prestezza e senza contrasto verso Buda dov’era il re Ladislao.” Barbaro 1844, 1054.; Karácsonyi 1891, 338–339.

Május 18-a környékén, Békésről annál inkább. Dózsa természetesen később Nagylakról is küldhetett észak-északkelet felé egy csapatot.

A hadjárat további történetének vizsgálata azt mutatja, hogy Dózsa taktikájának része volt a sereg megosztása. Csanád elfoglalására 1514. június 11. körül került sor.²⁷ Dózsa Nagylakról kelet felé vonult a Maros mentén, Csanád pedig Nagylaktól nyugatra fekszik. Csanádot, a püspöki székhelyet tehát nem Dózsa foglalta el, hanem nyilván az egyik alvezére.²⁸ Lippa bevételére 1514. június 6-án történt, a solymosi vár elfoglalása június 11-én. Lippát Dózsa foglalta el, Solymos várát azonban már azután vették be, hogy Dózsa tovább vonult dél felé, Temesvár irányába.²⁹ A kereszties lázadók Világos várát is bevették, ott sem Dózsa vezette a hadakat.³⁰ Mindez arról győz meg, hogy Dózsa ismételt megosztotta seregét. Erre egyrészt azért lehetett szükség, hogy a lázadás többfelé elterjedjen, másrészt azért, hogy a nagy létszámú sereg különböző térségekben mozogva könnyebben találjon magának élelmet.³¹

A seregmegosztás taktikájának része lehetett tehát az is, hogy Dózsa Gyula irányába is küldött harcosokat. Ezt akár május 18-a táján Békésről, akár május 24-e környékén Nagylak irányából is megtehetette. Barta Gábor ez utóbbi elméletet vallotta.³² Honnan indultak tehát a Gyulát támadó csapatok? Ha azt mondjuk, hogy Békésről, ez azt jelenti, hogy Dózsa Békésről Cegléd felé és Gyula felé is küldött csapatot, maga pedig a sereg zömével déli irányba vonult. Ez seregének komoly megosztását jelentette volna. Elképzelhető az is, hogy Nagylakról érkeztek a Gyulát támadó lázadók. Ebben az esetben felvethető, hogy Dózsa a Dél-Alföldről kétszer is küldött sereget „visszafelé”, Pest irányába: előbb május 18. táján Békésről – ők értek május 25-én Ceglédre; majd május 24. táján Nagylakról – őket említheti a Szentlőrincen kelt július 16-i levél és Daniele Barbaro könyve. A gyulai ostrom ideje tehát bizonytalan. A források alapján azonban állítható, hogy sor került összeütközésre a lázadók és Ispán Gál gyulai parancsnok között.

Tudjuk, hogy a Nagyváradot elfoglaló Lőrinc pap korábban a budai Szent Zsigmond-templom papja volt. Jó eséllyel ő is a Pestről indult kereszties haddal vonult a Dél-Alföldre, és a sereg lázadóvá válása után fordult Nagyvárad felé.³³ Neumann Tibor feltételezi, hogy Lőrinc „Mezőtúron vagy éppen Gyulán” vált el a főseregtől, és fordult Nagyvárad irányába.³⁴ Felvethető a lehetőség, hogy Dózsa Békésről küldte Lőrincet Nagyváradra.

Szerémi megbízhatósága és a kereszties lázadás

Ha Szerémi György művének a kereszties lázadásról szóló részét összevetjük a kortárs oklevelekkel, feltűnő pontatlanságokat és meglepő egyezéseket egyaránt találunk. Szerémi szerint miután a Temesvárt ostromló „Székely Györgyöt” foglyul ejtették, a serege megfu-

²⁷ Csaohlyi Ferenc püspök panaszára II. Lajos király adott ki levelet. Eszerint Csanádra a Szentháromság ünnepe környékén vonultak be a lázadók. Barta – Fekete 1973, 99.

²⁸ Barta – Fekete 1973, 99–100.

²⁹ Barta – Fekete 1973, 101–106.

³⁰ Világos és több más vár elfoglalásáról egy névtelen szerző adott hírt apjához írt levelében. A levél-író bizonyára Országh János szerémi püspök familiárisa volt. Barta – Fekete 1973, 107.

³¹ Lásd Barta – Fekete 1973, 136. Köszönet Németh Csabának az ötletért, egyeztetésért.

³² Barta – Fekete 1973, 98., valamint Neumann 2015, 137.

³³ Neumann 2015, 137.

³⁴ Neumann 2015, 137.

tamodott.³⁵ Lényegében ugyanezt olvassuk abban a levélben, melyet II. Ulászló király Miksa császárhoz delegált követének, Kövendi Székely Miklósnak írt: Székely Györgyöt elfogták, miután parasztserege cserbenhagyta őt. A parasztsereg vérontás nélkül oszlott fel Temesvár alól.³⁶ Ahogy Szerémi Székely György halálát leírja, az szintén egybeesik azzal, amit II. Ulászló idézett levelében olvasunk.³⁷ Mindebben tehát Szerémi leírása meglepően egyezik egy kortárs és megbízható forrással.³⁸

Szerémi munkájának a lázadásról szóló részében feltűnő hibákat is találunk. Szerémi szerint „Székely György” Szent Lőrinc vértanú előünnepén indította csapatait Nagylak felé, és már napfelkelte után történt a nagylaki csata. Szerémi tehát Szent Lőrinc ünnepére, augusztus 10-re teszi a nagylaki csatát.³⁹ Fentebb már vázoltuk, hogy a kortárs cseh levél szerint 1514. május 24-én volt a nagylaki csata. Szerémi szerint Székely György „Szent Demeter vértanú napján” halt meg, vagyis október 26-án.⁴⁰ II. Ulászló fent idézett levele szerint Györgyöt az apostolok oszlása ünnepén fogták el, vagyis július 15-én. Kivégzése nem sokkal ezután történhetett, hisz Ulászló levele július 24-én kelt.⁴¹ Kérdés, milyen képzetársítás vezette Szerémit az időpont eltévesztésében.

A jobbágyok költözése és szökése

Az 1514. október 18-ra, Szent Lukács napjára összehívott országgyűlésen tárgyalták a lázadást megtorló törvénycikkeket. A törvényt végül 1515 júliusa után hirdették ki. Mikó Gábor rámutatott a törvénycikkelyek közti ellentmondásra. Az 1514. év 14. törvénycikke szerint csak azon jobbágyoktól veszik el a szabad költözés jogát, akik részt vettek a lázadásban. Az 1514. év 25. törvénycikke már szigorúbb: minden jobbágytól elveszki a szabad költözés jogát.⁴²

Fontos hangsúlyoznunk az 1514. évi törvény 44. cikkét, mely szerint az ispánok a zavargás idején elszökött jobbágyokat vissza kell, hogy vezessék korábbi lakhelyükre.⁴³ Békés megyei oklevél is hivatkozik erre a törvényre: az 1517. augusztus 17-én Mezőberényben tartott gyűlésről Békés megye alispánja, a szolgabírák és az esküdtek írtak Külső-Szolnok megyének. Eszerint Nadányi Mihály póhalmi jobbágya, Kis Ágoston Marjalakára szökött a zavargás során. Az „új törvény értelmében” követelik a visszaadását.⁴⁴ A bánhe-

³⁵ Szerémi 1857, 65–66.; Szerémi 1961, 67.

³⁶ „Zekel ... captus est deficiente ab eo turba ingenti rusticorum...”, „Et hoc pacto tota illa rusticorum turba sub Themeswar absque sanguinis effusione dissipata est et tumultus sedatus.” Fekete Nagy 1979, 175. (Nr. 142.)

³⁷ Fekete Nagy 1979, 175. (Nr. 142.); Szerémi 1857, 67–68.

³⁸ Szerémi csataleírása és a királyi levél egyezéséről, valamint a kivégzésről lásd Barta – Fekete 1973, 201–205., 213–219.

³⁹ Szerémi 1857, 62.; Szerémi 1961, 65.

⁴⁰ Szerémi, 1857, 68.; Szerémi 1961, 68.

⁴¹ Fekete Nagy 1979, 175–176. (Nr. 142.)

⁴² Mikó 2015, 319–332.; Mikó 2015a, 271–292.

⁴³ „Omnes rustici, qui hoc disturbii tempore, praeter dominorum, vel dominarum ipsorum voluntatem discesserunt; per comites, ad pristina eorum habitacula, simul cum rebus eorum reducuntur.” Márkus 1899, 726–727.; Bak 2019, 1036., 1054.; Mikó 2015a, 308.

⁴⁴ Karácsonyi 1896 I., 73.; Márki 1913, 210. A Nadányi-levéltárra hivatkozva szól erről az iratról, de jelenlegi hollétéről nincs tudomásom.

gyesi Kis jobbágycsaládról szóló oklevél ugyancsak hivatkozik a fenti törvényre.⁴⁵ A 44. törvénycikk tehát nem maradt pusztán „írott szöveg”.⁴⁶ A jobbágyság története szempontjából fontos megvizsgálunk: mit tudunk a Kis családról?

A Kis jobbágycsalád

A Kis család tagjai Ravazdi Péter battonyai jobbágysági voltak, de átkerültek Bánhegyesre, mely a gyulai uradalom részét képezte. A gyulai uradalom szerint jogszerűen, az illeték megfizetése után költöztek el a jobbágyok. Ravazdiék szerint azonban jogellenesen költöztették el őket a gyulai uradalom emberei. Az 1508. évi oklevél szerint már bírságot szabtak ki, amiért a gyulai várnagyok Bánhegyesre vitték Ravazdi jobbágyságait.⁴⁷

Ravazdi Péter a számára kedvező ítélet birtokában visszavitte a Kis családot saját uradalmára. Később azonban újra Bánhegyesen találjuk őket. Arról értesülünk, hogy 1511 táján Kis Lőrinc és Domonkos marhákat hajtottak Pest felé 300 forint értékben. Ravazdi Péter kirabolta és elfogatta Kis Lőrincet és Domonkost, és csak 200 forint váltságdíj ellenében engedte el őket.⁴⁸

Oklevél szerint a lázadás évében, május 1-je táján Kis Lőrinc és Domonkos a gyulai várba készültek „önvédelmük érdekében” (*pro ipsorum defensione*). Ravazdi Péter megtámadta és elfogta őket. A lázadás idején változtak az erőviszonyok. Ravazdi Péter a lázadók fogságába esett. A Kis család egyik tagja, Gergely is részt vett a kivégzésében.⁴⁹ Kis Lőrinc és Domonkos Ravazdi Péter özvegyének, Márta úrnőnek a fogságában maradt, és 200 forint váltságdíj ellenében engedte őket szabadon.⁵⁰

Már a felkelés leverése után Ravazdi János, valamint Zaránd megye alispánja, Sárosi László megtámadta Kis Lőrinc és Bálint bánhegyesi házáat. 800 forint értékű ingóságot raboltak el tőlük. Kis Lőrinc feleségét, Zsófiát és Kis Bálint feleségét, Orsolyát és gyerekeiket előbb Kunágotára hurcolták. Onnan Asszonylakára vitték őket, Ravazdi Péter özvegyének, Márta úrnőnek és Ravazdi Jánosnak lakhelyére.⁵¹

Az akkori gyulai földesúr, Hohenzollern György „brandenburgi örgróf” pert indított a jobbágyságait ért sérelem folytán. Ravazdi Márta képviselője azzal védekezett, hogy a Kis család tagjai Ravazdiék jobbágysági, jogellenesen vitték el őket a gyulai uradalomra, és jogosan vitték őket vissza a Ravazdi-birtokra. Nem tudjuk, mi lett a per vége. A per során azonban számos oklevél keletkezett. Ezek a dokumentumok alapvetően a pereskedő földesurak érdekében készültek, de számos adatot szolgáltatnak egy korabeli jobbágycsaládról. Megtudjuk, hogy a Kis név nem egy ember ragadványneve, hanem családi név, mely apáról fiúra öröklődött, és testvérek egyaránt viselték. Tudjuk, hogy a család tagjai bekapcsolódtak a marhakereskedelembé. Gazdagok voltak, hiszen több száz aranyat zsarolhattak ki tőlük

⁴⁵ DL 37 832. Ford. Kenéz Gy.; Fekete Nagy 1979, 355–356.

⁴⁶ Karácsonyi 1896 I., 73.

⁴⁷ DL 37 832. A Kis családról szóló oklevelekről lásd a függeléket, Kenéz Győző fordításait. 1508-ban Frangepán Beatrix volt a gyulai uradalom úrnője. Ő az 1504-ben elhunyt Corvin Jánosnak volt özvegye, 1509-ben ment feleségül Hohenzollern Györgyhez. 1510-ben már néhaiként említették. Veress 1938, 38., 50–51., 56–58.

⁴⁸ DL 37 986. Ford. Kenéz Gy.

⁴⁹ Arad megye 1515. október 13-én kelt levele, Fekete Nagy 1979, 367.; DL 37 832. Ford. Kenéz Gy.

⁵⁰ DL 37 986; Fekete Nagy 1979, 391–396., 392.

⁵¹ DL 37 987; Fekete Nagy 1979, 391–396.

Ravazdiék. A családtagokat elrabolták, kínozták. Mindez érthetővé teszi az egyik családtag bosszúját, és segít megérteni, miféle sérelmek állhattak a keresztes lázadás kirobbanása mögött.⁵²

Mikor költöztek a Kis család tagjai először Battonyáról Bánhegyesre? Blazovich László értelmezése szerint erre 1506 áprilisában került sor. Ulászló király 1516. március 11-én kelt oklevele szerint (DL 37 986) 13 éve, vagy hamarabb (*in anno, cuius tredecima vel citra instaret revolutio*) költöztek Corvin János birtokára. Ez a megfogalmazás módot ad arra, hogy 1503-mal vagy annál későbbi évvel azonosítsuk a költözés évét. Blazovich László szerint az oklevél időmeghatározása azért nem lehet helyes, mert akkor Corvin János még élt, és erről az oklevél nem szól.⁵³ A forrás szerint azonban Kis Lőrinc fivéreivel együtt Corvin János birtokára költözött (*ad possessionem ... Iohannis Corvini ... se transduxisset*). Ez a megfogalmazás talán nem zárja ki a Corvin életében történt költözést.

Oklevél állítja, hogy Kis Lőrinc és Domonkos 1514. május 1-je táján készültek a gyulai várba menni. A szövegkörnyezet alapján gondolhatjuk, hogy a kibontakozó lázadástól tartva reméltek biztonságot a várban a módos gazdák.⁵⁴ Ha ez így van, akkor a lázadás már 1514. május elején kibontakozóban volt. A toborzás ekkor már zajlott. Életszerű, hogy sor került kihágásokra, hisz Bakócz is ezekre hivatkozva korlátozta a toborzást. Kis Lőrinc és Domonkos története azonban másképp is értelmezhető: a fivérek talán Ravazdi Péter embe-reinek újabb támadásától tartva készültek a gyulai várba menekülni.

Mikor támadta meg a Kis család bánhegyesi házát Sárosi alispán és Ravazdi János? Erről ellentmondanak egymásnak a források. Az 1515. november 12-i oklevél (DL 37 973) a legutóbbi Mindenszentek ünnepe tájára helyezi, mely 1515. november 1-jére vonatkozna. Az 1516. március 11-i (DL 37 986) oklevél az 1514. év Mindenszentek ünnepe tájára helyezi a támadás napját, vagyis 1514. november 1. környékére. Ugyanaznap kelt másik királyi oklevél (DL 37 987) így adja meg a támadás idejét: „Mindenszentek ünnepe táján, amelynek már egy éves fordulópontja elmúlt”, vagyis 1514. évi esetet valószínűsít.⁵⁵

Zárszó

Az 1514. évi lázadás szomorú fejezete a magyar történelemnek. Az újabb szakirodalom hangsúlyozza, hogy a lázadók átmeneti sikereket csak ott érthettek el, ahol éppen nem volt számottevő haderő: egy komolyabb hadsereg könnyen felszámolta a lázadást.⁵⁶ Véleményem szerint mégis jelentősnek mondható ez a lázadás, hisz az ország több pontján is fel-lángolt,⁵⁷ nemes úr és egy püspök halálát okozta, és a törvényhozásra is hatást gyakorolt. Oklevelek igazolják, hogy Békés megyeiek is részt vettek az eseményekben, és Ispán Gál Gyula környékén sikeresen harcolt a lázadók ellen. Dózsa György ugyan május 24-én nem tartózkodhatott Gyulán, más napon azonban elvileg járhatott itt, és csapatokat is irányíthatott ide. A ránk maradt adatok bizonyos tekintetben igazolják Szerémi György néhol pontatlan elbeszélését a keresztes lázadók Békés megyei vonulásáról.

⁵² Újabb szakirodalom rámutat a Jagelló-kori Magyarország kedvező gazdasági helyzetére. Elégedetlenség, személyes sérelem ettől bőven adódhatott. Vö: C. Tóth 2020. Lásd a függelékét.

⁵³ Blazovich 1983, 36–37.

⁵⁴ Barta 1973, 79.; Blazovich 1983, 37., 40.

⁵⁵ Kenéz Győző szerint a támadás 1514-ben történt. Lásd Kenéz fordításait és jegyzeteit.

⁵⁶ C. Tóth 2024; C. Tóth – Neumann 2015, 117.

⁵⁷ Barta – Fekete 1973, 206–213.

Függelék

A Kis családról szóló oklevelek tartalmát érdemes egyenként összefoglalni. Az alábbi kivonat – ahol külön nem jelölöm – Kenéz Győző kiadatlan fordításai alapján készült.

Zaránd megye 1508. március 13-án keltezett végzést a Kis család ügyében. Miután a zarándi nemesek megismerték Ravazdi Péter okleveleit, a levél kiadói felhatalmazást adtak maguknak és Zaránd megye vezetőinek, hogy Kis Lőrinc, Gergely és Bálint jobbágyokat visszaadják Ravazdinak. Kisék a levél szerint Ravazdi Péter jobbágyai voltak, a gyulai várnagykok jogellenesen vitték őket Battonyáról Bánhegyesre, Frangepán Beatrix birtokára. Felhatalmazást adtak száz forint bírság beszedésére a jobbágyok elhurcolása miatt.⁵⁸

Zaránd megye szolgabírái és nemesei 1514. március 6-án: 1514. február 13-án elébük járult Ravazdi Péter a király utasításával és Zaránd megye ítéletével. Eszerint a gyulai várnagykok jogellenesen költöztették el Kis Istvánt, Lőrincet, Gergelyt, Bálintot az Arad megyei Battonyáról a Zaránd megyei Bánhegyesre, Frangepán Beatrix birtokára.⁵⁹

1514. március 6-án, Zaránd megye hatósága: Ravazdi Péter két ember kiküldését kéri Horvát István gyulai várnagyhoz, hogy adja ki az ő elhurcolt jobbágyait. A kiküldött Fekete Demeter azt a választ hozta, hogy a jobbágyok törvényesen költöztek el, az akkori szolgabíró pedig jóváhagyta a költözést.⁶⁰

1515. február 26-án Zaránd megye Ravazdi Péter vádjára elítélte Horvát István gyulai várnagyot, amiért elvitte Ravazdi jobbágyait, Kis Istvánt, Lőrincet és Domonkost. A várnagy a királyhoz fellebbezett.⁶¹

Perényi Imre nádor 1515. július 30-án parancsot írt Zaránd megye előljáróinak. A levél Ravazdi Péter özvegyének, Márta asszonynak panaszát tartalmazza. Eszerint Márta asszony jobbágyai – Kis Lőrinc, Domonkos, Bálint, Gerely és István, akik a Zaránd megyében levő Battonyán laktak – a keresztetek lázadása idején átszöktek György örgróf bánhegyesi birtokára. A nádor utasítja Zaránd megye előljáróit a jobbágyok visszaadására, a „legutóbbi”, Szent Lukács ünnepén tartott országgyűlésen hozott törvényre hivatkozva.⁶²

II. Ulászló király 1515. szeptember 5-én Zaránd megye hatóságának: Ravazdi Péter özvegye, Márta asszony panaszt tett a királynak, amiért az előző évben – tehát 1514-ben –, amikor Ravazdi Péter még életben volt, a Ravazdiak Battonyán élő jobbágyait – Kis Gergelyt, Domonkost, Bálintot, Istvánt, Lőrincet – György brandenburgi örgróf emberei jogellenesen áttelepítették Bánhegyesre. Ravazdi Péter Zaránd megye döntése nyomán visszavitte a jobbágyokat saját birtokára. A lázadás idején Ravazdi Pétert karóba húzták, jobbágyai visszaszöktek Bánhegyesre. A király említi a legutóbbi országgyűlést, mely szerint minden jobbágyot, aki a lázadás idején más birtokára költözött, vissza kell vinni. A király utasítást ad, hogy a nevezett jobbágyokat vissza kell vinni a Ravazdiék birtokára.⁶³

⁵⁸ DL 37 832 (6. levél, melyet II. Ulászló 1516. február 24-én kelt levelébe másoltak).

⁵⁹ DL 37 832 (5. levél, melyet II. Ulászló 1516. február 24-én kelt levelébe másoltak).

⁶⁰ DL 37 951, OL regeszta.

⁶¹ Veress 1938, 63–64.

⁶² DL 37 832 (2. levél, melyet II. Ulászló 1516. február 24-én kelt levelébe másoltak). Fekete Nagy 1979, 355–356.

⁶³ DL 37 832 (1. levél, melyet II. Ulászló 1516. február 24-én kelt levelébe másoltak). Fekete Nagy 1979, 361–362.

Arad vármegye hatósága is adott ki az ügyben oklevelet, de nem adták meg a keltezés idejét: Ravazdi Péter a Kis fivéreket „felszabadította minden neki köteles taksa alól”. Kis Lőrincet korábban halálra ítélték Ravazdi Péterrel szemben, de arról nem szól a levél, hogy mi okból. Kis Lőrinc le akarta tenni a költözési illetéket a falu bírójának, de az nem fogadta el, mondván, ő Lőrincnek nem bírója, mert Kis Lőrinc az intéző. Lőrinc végül egy dénárt dobott be a bíró házába, mikor az nem volt otthon, csak a bíró felesége, majd elköltözött.⁶⁴

Arad megye adta írásba 1515. október 13-án: Kis Demeter „saját szájával azt mondta, hogy egy emberrel Rawazdy Pétert ő húzta karóra”.⁶⁵

II. Ulászló király 1515. november 12-én kelt parancsa Sárosi Lászlónak, Zaránd megye alispánjának. György brandenburgi örgróf vádját tartalmazza. Eszerint Sárosi László, Ravazdi János és mások a „legutóbb elmúlt Mindenszentek ünnepe táján” megtámadták György örgróf bánhegyesi jobbágynak házát, elvittek 800 forint értékű ingóságot, és elhurcolták Kis Lőrinc és Kis Domonkos feleségét előbb Kunágotára, majd Asszonylakára. A Kis családnak Bánhegyes határában 228 állata volt. Ezek egy részét Sárosi házához hajtották. A király elégtételt követel az örgrófnak.⁶⁶

II. Ulászló király 1515. december 29-én levele szerint a szemben álló felek megegyeztek, hogy elhalasztják a pert, melyet az örgróf jobbágya, Kis Lőrinc kirablása miatt indított. Az uralkodó az 1515. november 25-én (Szent Katalin napján) indult pert 1516. február 17-re (Reminiscencere vasárnapjára) halasztotta.⁶⁷

II. Ulászló 1516. január 19-én parancsot intézett az aradi káptalanhoz. Arra utasította őket, hogy továbbítsák parancslevelét Ravazdi Jánoshoz és Ravazdi Péter özvegyéhez, Mártához. Ez utóbbi parancsot bemásolták a levélbe. A király kifejtette, hogy György örgróf panaszt tett előtte a Bánhegyesről elhurcolt Zsófia és Orsolya jobbágyasszonyok és fiaik ügyében. Utasítja Ravazdiakat, hogy engedjék őket szabadon. Ha nem, jelenjenek meg a király színe előtt a 32. napon. Ez a levél az aradi káptalan 1516. január 30-án kiadott válaszlevelébe másolva maradt fenn. A káptalan tudatta a királlyal, hogy január 30-án kiszálltak Ravazdiék asszonylaki birtokára. Jánost nem találták otthon. Márta azzal védekezett, hogy a két asszonyt saját jobbágyaiként tartja fogva Zaránd megye alispánja és szolgabírái ítélete alapján.⁶⁸

II. Ulászló király 1516. február 24-én nagy oklevelet adott ki a Kis jobbágycsaládról. Az ügyben született több korábbi okirat szövegét ebbe másolták bele. Ezek az iratok így maradtak fenn.⁶⁹

II. Ulászló király 1516. március 11-én kelt egyik parancsa az aradi káptalan felé. György örgróf felperes Ravazdiékkal szemben. Sárosi László, Ravazdi János és társai megtámadták Kis Lőrinc és Bálint bánhegyesi házát, „Mindenszentek ünnepe táján, amelynek már egy éves fordulópontja elmúlt”. A két jobbágy feleségét a Csanád megyei Kunágotára hurcolták, majd onnan az Arad megyei Asszonylakára vitték őket, a Ravazdi Péter özvegyének, Márta úrnőnek és Ravazdi Jánosnak lakhelyére. Az alperes Ravazdiék képviselője

⁶⁴ DL 37 832 (3. levél, melyet II. Ulászló 1516. február 24-én kelt levelébe másoltak). A költözési illeték a 15. században már 12 dénár volt. Gulyás 2015, 49.; Gulyás 2018, 391.

⁶⁵ DL 37 832 (4. levél, melyet II. Ulászló 1516. február 24-én kelt levelébe másoltak).

⁶⁶ DL 37 973.

⁶⁷ DL 37 982.

⁶⁸ DL 37 983, OL-regeszta alapján (Kenéz Győző gyűjteményében erről az iratról nem találtam fordítást).

⁶⁹ DL 37 832.

azzal védekezett, hogy a jobbágyokat törvényesen vitték a saját birtokukra, Zaránd megye hatóságának „meghagyása szerint”. A király vizsgálatot rendelt el 1516. március 31-re.⁷⁰

Ugyancsak 1516. március 11-én kelt okirat szerint Kis Lőrinc és fiverei – Bálint, Domonkos, Gergely és István – Ravazdi Péter jobbágyai voltak Battonyán. 13 – vagy kevesebb – éve a törvényes illeték lefizetése után átköltöztek a gyulai uradalom területén levő Bánhegyesre, Corvin János birtokára. Nem egészen négy éve Kis Lőrinc és Domonkos marhákat hajtottak Pestre, 300 forint értékben. Ravazdi Péter megtámadta és fogolyként Asszonylakára hurcoltatta őket, majd 200 arany váltságdíj ellenében bocsátotta őket szabadon. A lázadás évében, május elseje táján Lőrinc és Domonkos „önvédelmük érdekében arra készültek, hogy bemenjenek” az őgróf gyulai várába. Ravazdi Péter ekkor embereivel megtámadta Lőrinc és Domonkos bánhegyesi házát, 400 forint értékű ingóságot rabolt el, és fogságba hurcolta őket. Ravazdi Péter „nyomorúságos esete és pusztulása után” özvegye, Márta 200 forint lefizetését követően engedte őket szabadon. Ezt követően Ravazdi János Zaránd megye alispánjával, Sárosi Lászlóval 1514. november 1-je táján megtámadta a Kis család házát. Kirabolta azt, Zsófia asszonyt, Kis Lőrinc feleségét és Orsolya asszonyt, Kis Bálint feleségét pedig gyerekeikkel együtt Asszonylakára hurcoltatta. György őgróf elégtételt kér a jobbágyai elhurcolása miatt. Az alperes képviselője azzal védekezett, hogy a Kis család tagjai az ő jobbágyaik. A király vizsgálatot rendelt el 1516. március 31-re.⁷¹

Bibliográfia

Források

DF = Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai Fényképgyűjteménye

DL = Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai Levéltára

Szakirodalom

Bak 2019 = *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*. Ed. Bak, J. Logan, Utah.

https://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=lib_mono

Barbaro 1844 = Barbaro, D.: *Storia Veneziana*. In: Archivio Storico Italiano. Tomo VII. Firenze.

Barta – Fekete 1973 = Barta G. – Fekete Nagy A.: *Parasztháború 1514-ben*. Budapest.

Blazovich 1983 = Blazovich L.: Sorsfordulók Dózsa felkelésének idején Békés megyében. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Historica*, 35–41.

C. Tóth 2015 = C. Tóth N.: Az apátfalvi–nagylaki csata. A keresztes főserég útja Pesttől Nagylakig. In: *Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról*. Szerk. C. Tóth N. – Neumann T. Budapest. 81–101.

C. Tóth 2020 = C. Tóth N.: Dózsa György parasztmozgalma. In: *Kós Károly Akadémia*. <https://www.youtube.com/watch?v=CZqt5XrcmdU>

C. Tóth 2024 = C. Tóth N.: *Dózsa György. Kultusz és történelem*. Pécs.

Dusnoki-Draskovich 2000 = Dusnoki-Draskovich J.: *Nyitott múlt. Tanulmányok, történetek Gyuláról, Békés vármegyéről és a fordított világról*. Gyula.

⁷⁰ DL 37 987.

⁷¹ DL 37 986. Ford. Kenéz Gy.; Fekete Nagy 1979, 391–396. Az elején említett 13 év alapján 1503-ban, Corvin János életében költözhettek a jobbágyok Bánhegyesre.

- Fekete Nagy 1979 = *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV*. (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 12.) Szerk. Fekete Nagy A. Budapest.
- Gulyás 2015 = Gulyás L.: A jobbágyság szabad költözése a középkorvégi Felső-Tisza vidéken. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 50 (1): 49–59.
- Gulyás 2018 = Gulyás L.: Lex et consuetudo. A magyarországi jobbágyköltözés középkori szabályrendszere. *Történelmi Szemle* 60 (3): 373–396.
- Györffy 1975 = Györffy L.: Ki volt Ványai Ambrus? *Jászkunság* 21 (1–2): 71–73.
- Istvánffy 2001 = *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája. Tállyai Pál XVII. századi fordításában*. I/1. Szerk. Benits P. Budapest.
- Karácsonyi 1891 = Karácsonyi J.: Egykorú tudósítások az 1514-iki pórlázadásról. *Történelmi Tár*, 337–340.
- Karácsonyi 1896 = Karácsonyi J.: *Békésvármegye története*. I–III. Gyula.
- Kenéz = Kenéz Győző oklevélfordításai, HU MNL Békés Vármegyei Levéltára, XV. 3.
- Kóta 1997 = Kóta P. (szerk.): *Középkori oklevelek Vas megyei levéltárakban I. Regeszták a vasvári káptalan levéltárának okleveleiről (1130) 1212–1526*. (Vas megyei levéltári füzetek 8.) Szombathely.
- Lakatos 2016 = Lakatos B.: Dózsa György, Jean Hannart és a „ceglédi kiáltvány”. *Történelmi Szemle* 58 (2): 277–302.
- Márki 1913 = Márki S.: *Dósa György*. Budapest.
- Márkus 1899 = Márkus D. (szerk.): *Magyar Törvénytár 1000–1895. 1000–1526. évi törvények*. Az 1301–1526 között alkotott törvényeket ford. Kolosvári S. és Óvári K. Budapest.
- Mikó 2015 = Mikó G.: A parasztság költözési jogának szabályozása II. Ulászló király 1514. évi törvénykönyvében. Hamis értelmezések nyomában. In: *Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról*. Szerk. C. Tóth N. – Neumann T. Budapest. 319–332.
- Mikó 2015a = Mikó G.: Az 1514. évi Lukács-napi országgyűlés törvénykönyvének megszületése In: *Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról*. Szerk. C. Tóth N. – Neumann T. Budapest. 271–317.
- Neumann 2015 = Neumann T.: Bulgária – Erdély – Temesvár. In: *Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról*. Szerk. C. Tóth N. – Neumann T. Budapest. 103–154.
- Németh 2025 = Németh Cs.: *Adományok, viszályok, egyezkedések. A gyulai és a csabai uradalom története a 15–16. században*. Előadás Békéscsabán, 2025. június 11.
- Szerémi 1857 = Szerémi Gy.: *II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról, 1484–1543*. Georgii Sirmiensis: *Epistola de perdicione regni Hungarorum*. Szerk. Wenzel G. Pest.
- Szerémi 1961 = Szerémi Gy.: *Magyarország romlásáról*. Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László. Bev. és jegyz. Székely Gy. Budapest.
- Székely 1961 = Székely Gy.: Élmény, néphit és valóság Szerémi művében. In: Szerémi Gy.: *Magyarország romlásáról*. Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László. Bev. és jegyz. Székely Gy. Budapest. 7–22.
- Szücs 1972 = Szücs J.: Dózsa parasztháborújának ideológiája. *Valóság* 15 (11): 12–39.

- Szűcs 1984 = Szűcs J.: Dózsa parasztháborújának ideológiája. In: Szűcs J.: *Nemzet és történelem*. Budapest, 601–667.
- Veress 1938 = Veress E. (szerk.): *Gyula város oklevéltára 1313–1800*. Budapest.
- Veszprémy 2011 = Veszprémy L: Szerémi György. In: *Magyar művelődéstörténeti lexikon*. I. Főszerk. Kőszeghy P., szerk. Tamás Zs. Budapest, 169–170.
- Wenzel 1857 = Wenzel G.: Bevezetés [önálló cím nélkül]. In: Szerémi Gy.: *II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról, 1484–1543*. Georgii Sirmiensis: *Epistola de perdicione regni Hungarorum*. Szerk. Wenzel G. Pest, V–XXXIV.